
Sladan Ajvaz

Politički poredak i politički režim u savremenim građanskim teorijama društva

Srednjovjekovni, pa u znatnoj mjeri i novovjekovni teorijski vakuum i prekid kontinuiteta antičke misli o ovim problemima, uzrokovan svakako feudalnim, uglavnom crkvenim pravom i teokratskim oblicima vlasti, ma kako to paradoksalno izgledalo, moglo bi se reći da je prouzrokovao plimu modernih i savremenih teorijskih shvatanja i određenja pojmova politički poredak i politički režim, a koja u osnovi polaze od istih teorijskih imenitelja, tj. od pojmova suvereniteta, legitimiteta i legaliteta.

Razliku između pojmova politički poredak i politički režim, polazeći upravo od pojmova suvereniteta i legitimiteta zapaža još Žan Boden ("Republika" – u VI tomova). Tako, prema prof. Jovanu Đorđeviću, "Boden pravi razliku između države odnosno njenog 'oblika vladavine' i vlasti, odnosno političkog režima. Na osnovu toga razlikovanja on tvrdi, da jedna monarhija, odnosno monarhistička država, u kojoj se suverenitet nalazi u rukama vladaoca, može istovremeno biti i demokratija, ako su svi građani ravnopravni, odnosno ako su svima 'dostupne javne funkcije'. Ako ovo pravo nije jednako, odnosno ako ono pripada jednoj 'odabranoj' ili privilegovanoj grupi, tada postoji aristokratski politički režim koji se isto tako sam po sebi ne može suprotstavljati monarhiji. Situacija može biti obrnuta".⁴⁴

Kad od monarhije kao institucije i principa političkog režima ostane samo monarh, 'princ koji vlada ali i ne upravlja', monarhija može biti samo spoljni oblik vlasti i formalni elemenat a ne suštinski, materijalni princip političkog sistema. Politički sistem je tada ono što jeste: autokratija, diktatura ili demokratija (u svom više ili manje ograničenom smislu), a nije monarhija."⁴⁵

⁴⁴ Prof. Jovan Đorđević "Politički sistem", Beograd, "Privredni pregled" 1973. str. 115.

⁴⁵ Isto, str. 116.

Slijedeći Aristotelovu klasifikaciju državnih uređenja, moderni politički mislilac Luj Monteskje u djelu “Duh zakona” kao osnovne oblike političkog uređenja navodi republiku, monarhiju i despotizam. Monarhija za Monteskjea nije samo politički odnos ‘jedan – svi ostali’, već i istorijski formirana institucija. “Despotizam za ovog pisca je redovan poredak i on uglavnom odgovara Aristotelovoj autokratiji, ali se pre otkriva istorijski i to u Aziji”.⁴⁶ “Monteskjeova republika je u stvari pojam za umerenu političku demokratiju...”⁴⁷

Monteskje o pomenutim oblicima uređenja se izjašnjava: ...“priroda republikanske vladavine sastoji se u tome što u njoj suverenu vlast ima ceo narod ili neke porodice; priroda monarhijske vladavine je u tome što u njoj suverenu vlast ima vladar, ali je vrši prema ustanovljenim zakonima; priroda despotske vladavine je pak u tome što u njoj vlada samo jedan čovjek prema svojoj volji i hirovima.”⁴⁸

Citirane misli jasno upućuju na Monteskjeovo kao i na Bodenovo suptilno nijansiranje razlika između pojmova politički poredak i politički režim.

Na sličan način, polazeći takođe od Aristotelove klasifikacije razmišlja i Žan Žak Ruso. “Kad se država raspada, zloupotreba vlade, ma kakva ona bila, dobija opšte ime anarhija. Povlačeći dalje razlike, reći ćemo da se demokratija izopačava u oholokratiju, a aristokratija u oligarhiju; dodao bih da se kraljevstvo izopačava u tiraniju...”⁴⁹ “... tiranin je kralj koji upravlja nasilno i bez obzira na pravdu i zakone... tiranin je pojedinac koji sebi bespravno prisvaja kraljevsku vlast...”⁵⁰ Ruso se u daljem toku svoje misli, kao na temeljno pitanje razlike između političkog poretka i političkog režima poziva na pojam legitimiteta koji, u diskursu njegovih teorijskih opservacija problema vlasti jeste samo jedno od drugih imena opšte volje.⁵¹ Ta “opšta ili suverena volja treba uvek da gospodari i da bude jedino pravilo za sve ostale.”⁵²

Monteskjeovo zalaganje za princip podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku i njihovu međusobnu izbalansiranost ostalo je do danas temeljni princip ustrojstva demokratskih poredaka. S druge strane, Rusoovo zalaganje za princip jedinstva vlasti, njene nedjeljivosti i neprenosivosti, bez obzira na demokratsku aromu njegove cjelokupne misli, dalo je prilično

⁴⁶ Isto, str. 114.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Šarl Monteskje: “O duhu zakona”, Beograd, “Filip Višnjić” 1989. tom I, knjiga 3. str. 31.

⁴⁹ Žan Žak Ruso: “Društveni ugovor”, Beograd, “Prosveta” 1949. str. 68.

⁵⁰ Isto, str. 69.

⁵¹ Vidjeti: isto (op. cit.).

⁵² Isto, str. 50.

argumentacije njegovim kritičarima za optužbe Rusoa kao zagovornika totalitarnih režima (socijalistički, komunistički, demokracija i t.sl.).

Ako se u navedenim klasičnim političko-pravnim teorijama države i društva kao ključ za razumijevanje i razlikovanje sintagmi politički poredak i politički režim uzimaju pojmovi suvereniteta, legitimiteta i legaliteta, onda se u savremenim građanskim teorijama, uz ove, definisanju i razlikovanju pomenutih sintagmi priključuju i dodaju pojmovi kao što su: ideologija, interes, tzv. pravna država, ljudske i građanske slobode i prava, te dominantni oblici vlasništva. To se pokazuje u teorijskim opservacijama i elaboracijama dviju sintagmi od npr. Rajmona Arona, Franca Nojmana, Maksa Vebera; teoretičara tzv. pravne države npr. Hansa Kelzena, Gustava Radbruha i dr. pa sve do predstavnika kritičke teorije društva i najeminentnijih mislilaca sa prostora bivše SFRJ koji su se bavili ili se još uvijek bave ovom teorijskom problematikom. Igra interesea, ideologija kao dominacija vladajućeg interesa, vladavina prava ili vladavina ideologije, vlasnički odnosi, ljudske slobode i prava odnosno njihova pravna (zakonska) regulacija ili ideologijska konstrukcija i restrikcija, odnos prava i vladajuće ideologije postaju ključni elementi teorijskih konstrukcija, definicija i diferencijacija između pojmova – sintagmi politički poredak i politički režim.

U pravno-političkoj i pravno-sociološkoj analizi i teoriji savremenog industrijskog – građanskog društva francuskog teoretičara Rajmona Arona u teorijskoj igri konstantno se vrte dva dominantna pojma koji upućuju na Aronovo razlikovanje sintagmi politički poredak i politički režim – pluralistički politički sistem koji jasno asocira na demokratski poredak i unitaristički, koji on naziva i monističkim, a koji isto tako jasno asocira na autokratski ili totalitarni režim. Aron u svojim teorijskim analizama i opservacijama savremenog građanskog društva otkriva četiri osnovna načela razlikovanja između ustavno-pluralističkog poretka i monopolitičkog režima: “suprotnost između konkurencije i monopola, ustavnosti i revolucije, pluralizma društvenih grupa i birokatskog apsolutizma i konačno države partija i partijske države (ova poslednja suprotnost može se izraziti i kao suprotnost laička država – ideološka država)”.⁵³

Svoje razlikovanje političkog poretka od političkog režima, na sličnim teorijskim postulacijama izlaže i njemački teoretičar Franc Nojman u djelu “Demokratska i autoritarna država”.⁵⁴

⁵³ Rajmon Aron “Demokratija i totalitarizam” Sremski Karlovci – Novi Sad, Izdavačka knjižarnica

Zorana Stojanovića 1977., str. 337.

⁵⁴ Zagreb, “Naprijed” 1992.

Najilustrativnije je to vidljivo u njegovom poimanju diktature koja za njega “znači vladavinu jedne ili više osoba koje si prisvajaju i monopoliziraju vlast u državi, te je izvršavaju bez ograničenja.”⁵⁵ Ovaj odnos između političkog poretka i političkog režima Nojman dodatno pojašnjava i definicijom političke moći koja je uvijek, što ne treba dodatno pojašnjavati, jedna od najkonkretnijih manifestacija određenog interesa ili više međusobno povezanih interesa. On kaže: “Politička je moć socijalna moć centrirana na državu. Ona involvira vladavinu ljudima i teži uticaju na ponašanje države kao zakonodavne, administrativne i pravosudne vlasti. Budući je politička moć vladavina ljudima, uvijek se – u suprotnosti spram vladavine prirodom – radi o dvostrukom odnosu. Čovjek nije jednostavno dio izvanjske prirode, nego organizam obdaren umom koji je svakako često nespособan da racionalno djeluje, ili spriječen u tome.”⁵⁶ Na ovo Nojman nadozvezuje i moć vlasništva.⁵⁷ Jednim od ključnih elemenata odnosa između dviju navedenih sintagmi neizbježno se priključuje i njegovo poimanje prava i ljudskih sloboda i prava. U tome smislu, Nojman razlikuje pravo koje “može značiti sustav pavila ponašanja za koji se tvrdi da objektivno vrijedi u svakom političkom sistemu”, pravo koje može značiti zbir individualnih prava koja navodno postoje prije političkog sistema i u svojoj biti njime nisu pogođena i pravo koje “može značiti pozitivne zakone države valjane ukoliko se provodi u skladu s napisanim ili nenapisanim ustavom.”⁵⁸

Upozoravajući na teškoće preciznog definisanja pojmova tiranija i despotizam, Nojman u cilju jasnijeg poimanja ovih (režimskih) tipova vlasti ističe njihove osnovne podtipove: prvi koji se “odnosi na domet političke moći što je diktator monopolizira” i drugi kada “diktator može biti prinuđen da si izgradi javnu podršku, da si osigura masovnu bazu”. U oba slučaja on se, prema Nojmanu, obilato koristi kontrolom “odgoja, sredstava komunikacije i ekonomijskih institucija.”⁵⁹

Maks Veberovo teorijsko promišljanje istih pojmova odvija se na relaciji razlikovanja tri osnovna tipa vlasti: tradicionalni, harizmatski i racionalni ili legalni.⁶⁰ Veber uz to navodi četiri osnovna važenja legitimnosti poretka: tradiciju, emotivno vjerovanje, vrijednosno-racionalno vjerovanje i pozitivni propis. Tradicionalni tip vlasti Veber izvodi iz analize različitih tipova monarhija i despotija koje dijeli na patrijarhalne i staleške. Patrijarhalna vlast se odlikuje potpunom ličnom zavisnošću (despotija) čiji

⁵⁵ Isto, str. 195.

⁵⁶ Isto, str. 69.

⁵⁷ Isto, vidi str. 79.

⁵⁸ Isto, str. 89.

⁵⁹ Isto, str. 198.

⁶⁰ Vidjeti: “Priroda i društvo”, Beograd, “Prosveta” tom I i II 1976.

je najčistiji tip “vlast sultana”. Kao pak, najčistiji oblik harizmatičke vlasti Veber navodi vlast vojnika, ratnih heroja i velikih demagoga. Ako se u Veberovoj klasifikaciji dva prethodna tipa vlasti mogu vezati uz pojam režima, onda se treći tj. racionalno-legalni tip kao tip bezlične tj. racionalno-zakonske vlasti više priklanja uz teorijska poimanja političkog poretka.⁶¹

U normativističko-pozitivističkoj pravnoj teoriji Hansa Kelzena pojam poretka se tijesno vezuje uz pojmove legitimiteta i legaliteta. “Načelo legitimnosti bi se sastojalo u tome što norma nekog pravnog poretka važi onoliko dugo dok njeno važenje ne prestane na način koji je određen tim poretkom, ili to ne bude zamenjeno važenjem neke druge norme pravnog poretka. Ovdje je, očigledno, načelo legitimnosti povezano sa načelom legalnosti u okvirima jednog poretka u kome se promene u pravu dešavaju na ‘normalan’ način.”⁶² Ovaj princip, međutim, važi samo u normalnim uslovima. “On ne važi u slučaju revolucije, kada se ta reč uzme u najširem smislu, tako da obuhvata i takozvani državni udar. Revolucija, u tom širokom smislu, dešava se svuda gde je novim poretkom poništen ili zamenjen pravni poredak neke zajednice na nelegitiman način tj. na način koji nije propisao sam taj poredak.”⁶³ Kelzenova teorija u ovome segmentu, očigledno je, korespondira sa prethodno navedenim kao i sa čitavim nizom drugih teorija. Kelzen međutim, kao dokazani legalist i u despotskim režimima ne nalazi potpuno odsustvo prava. “Poricati” ovome režimu “karakter prava samo je jedna prirodno-pravna naivnost ili oholost... Ono što se tumači kao samovolja jeste samo pravna mogućnost autokrate da donese svaku odluku po sebi, da bezuslovno određuje delatnost podređenih organa, i da, u svako doba, jednom postavljene norme sa opštim ili samo sa posebnim važenjem ukine ili izmeni”... “to sasvim jasno pokazuje poziv na diktaturu koji nikako nije redak u modernoj pravnoj državi.”⁶⁴

U filozofsko-pravnoj teoriji njemačkog mislioca Gustava Radbruha razlike između pojmova politički poredak i politički režim (o kojima on ne govori na eksplicitan način) naziru se implicate u njegovoj formuli “pozitivno (zakonsko) pravo kao takvo, zakonsko nepravo i nadzakonsko pravo”. Radbruhova filozofsko-teorijska relativizacija pravnog fenomena utemeljuje se na aristotelijanski pojmljenim principima pravde i pravičnosti kao supstancijalnoj ideji prava. U toj relativizaciji ne postoji savršeni pravni poredak a svaki pravni poredak se događa na krajnjim relacijama od zakonskog neprava do nadzakonskog prava pri čemu poredak zakonskog

⁶¹ Prof. Ljubomir Tadić “Parergon”, Beograd, “Filip Višnjić” 2002. str. 130-132.

⁶² Isto, str. 114.

⁶³ Hans Kelzen “Opšta teorija prava i države” Beograd, Pravni fakultet 1998. str. 174.

⁶⁴ Citat prema Ljubomiru Tadiću, isto, str. 115.

neprava podrazumijeva očiglednu insuficijenciju principa društvene pravde i njene realizacije, a nadzakonsko pravo podrazumijeva vladavinu pravde shvaćene u prirodno-pravnom smislu kao umsko-razumske kategorije. Pribjegavanje ovome principu Radbruch kao legitimist i legalist sklon kantijanskoj filozofiji prava, odobrava samo u iznimnim situacijama. Suptinom analizom ove Radbruchove formule postaje očigledno da njegov pojam zakonskog neprava inklinira opštim teorijama političkih režima, dok se sintagma pravednog pozitivnog (zakonskog) prava podudara sa opštim teorijama demokratski utemeljenih političkih poredaka. Radbruch u tome kontekstu eksplicitno kaže: “Načelo ‘zapovest je zapovest’ nikada nije važno neograničeno – obaveza na poslušnost prestala je kad su zapovednikove zapovesti imale zločinačke svrhe.”⁶⁵

Filozofsku, pravno-teorijsku, posebno etičku zasnovanost i osnovanost citirane rečenice Gustava Radbruha o načelima zapovijesti i obaveze dokazuje, moglo bi se reći, cjelokupan korpus kritičke teorije društva kod Horkhajmera i Adorna do Markuzea i Froma. Čitav ovaj korpus zasnovan na analizi i kritici totalitarnih, autokratskih i diktatorskih političkih režima, konkretnije rečeno nacional-socijalizma, fašizma i staljinizma o kojima se već toliko zna da bi ih ovdje bilo suviše posebno elaborirati. Dovoljno je ukazati na činjenicu diskrepancije između realistički pojmljenih fenomena legitimiteta i legaliteta očiglednoj u stvarnosti ovih režima kroz neuvažavanje opšte volje, totalnoj difamaciji ideje pravde i pravičnosti, prirodnoga kao umsko-razumski utemeljenog i zasnovanog pravnog poretka itd., a čije su eklatantne posljedice sveopšta instrumentalizacija uma i razuma odnosno njihova vulgarna degradacija, instrumentalizacija i tehnicizacija politike te napokon i najopasnije instrumentalizacija čovjeka od strane čovjeka i destrukcija ljudskoga dostojanstva i slobode. O tome nam opširno kazuju Max Horkmajer i Teodor Adorno u “Pomračenju uma”, Herbert Markuze u “Um i revolucija”, “Čovjek jedne dimenzije”, Jirgen Habermas u “Sovjetskom marksizmu”, Erih From u “Bjekstvu od slobode” itd.

Problematika političkih i pravnih poredaka i režima bila je i jeste i tema naučnog interesa i elaboracije najeminentnijih teoretičara sa prostora bivše SFRJ, kao i naših bosanskohercegovačkih naučnika. Pri određivanju i definisanju ovih pojmova gotovo redovno se upozorava na niz teškoća koje se pri tome javljaju, a kao jedan od osnovnih ključeva za poimanje razlike između njih uzima se odnos normativno – stvarno.

Definišući pojam pravnog poretka, iz čega bi se ‘per analogiam, mogla konstruisati i definicija političkog poretka, prof. Radomir D. Lukić,

⁶⁵ Gustav Radbruch: “Filozofija prava” Beograd, “Nolit” 1980. str. 281.

polazeći od odnosa normativno – stvarno, kaže: “Ovo jedinstvo pravnih normi i ljudskog ponašanja po tim normama u konkretnom društvu u datom istorijskom trenutku naziva se pravni poredak. Pravni poredak, pak, nije ništa drugo do jedan vid društvenog poretka, odnosno jedan njegov sastavni deo... Pravi poredak je, prema tome, onaj deo društvenog poretka koji je regulisan pravom.”⁶⁶

Kao međutim, ključ za razumijevanje i definisanje političkog režima prof. Lukić uzima odnos između državnog aparata i većine naroda. “Rekli smo da se oblik političkog režima određuje prema odnosu između državnog aparata i većine naroda, odnosno stanovništva.”⁶⁷ U tome kontekstu prof. Lukić navodi razlike npr. između formalne i stvarne demokratije, između stvarne demokratije i autokratije itd.⁶⁸

Prof. Berislav Perić, čija se misao oslanja na prethodnu, razliku između poretka i režima sagledava kao razliku između oblika i biti državne vlasti. Kao oblik državne vlasti ovaj teoretičar uzima “oblik vladavine” i “državno uređenje”, a kao bit sagledava “državnu vlast uopće” i “jednu konkretnu državnu vlast”.⁶⁹ “Neki teoretičari u pojam oblika državne vlasti umeću i treći element ‘politički režim’. Mislimo da to nije opravdano, jer upravo pitanje političkog režima jesti pitanje biti, a ne oblika države.”⁷⁰

Polazeći sa aristotelijanskih pozija klasifikacije dobrih i loših oblika države, i prof. Nikola Visković, osnovu razlikovanja pojmova politički poredak i politički režim otkriva kroz razliku ključnih pojmova “državno uređenje” i “oblik vladavine.”⁷¹ “Pod političkim sistemom”, kaže prof. Visković, “misli se na to da li i u kojoj mjeri narod utječe na postavljanje, rad i odgovornost nosilaca državne vlasti.”⁷² Kao jedan od ključeva za razumijevanje političkog režima prof. Visković ističe činjenicu “da li je službena osoba na funkciji šefa države politički i pravno odgovorna za svoje radnje”.⁷³ Ostale dvije, moglo bi se reći, isto važne činjenice očituju se, prema mišljenju prof. Viskovića, u načinu dolaska na funkciju šefa države i dužini obavljanja te funkcije.⁷⁴

⁶⁶ Dr. Radomir D.Lukić “Uvod u pravo” Beograd, Savez udruženja pravnika Jugoslavije 1966. str. 175

⁶⁷ Isto, str. 125.

⁶⁸ Vidjeti isto, str. 125 – 149.

⁶⁹ Berislav Perić “Država i pravni sustav”, Zagreb, “Informator” 1994. str. 84.

⁷⁰ Isto (op. cit.).

⁷¹ Nikola Visković “Država i pravo”, Zagreb, “Birotehnika – CDO” 1995. str. 60.

⁷² Isto, str. 56.

⁷³ Vidi, isto (op. cit.).

⁷⁴ Isto.

Promišljanje ove problematike od strane naših, najeminentnijih bosanskohercegovačkih političkih i pravnih teoretičara i poznavalaca ove oblasti, dešava se na istim naučnim koordinatama i korespondira sa svim prethodno navedenim teorijskim opservacijama.

Prof. Fuad Muhić kao ključne karakteristike za prepoznavanje pojma politički sistem nalazi u organizaciji i načinu funkcionisanja državnih organa i institucija. Prema njegovome shvatanju dvije su glavne komponente tog sistema:

- državna organizacija i njene institucije (zakonodavni, izvršni i sudski organi, tj. parlament (skupština), šef države, vlada, sudovi);
- političke snage koje se bore za osvajanje državne vlasti ili za uticaj na nju, i koje su takođe organizovane (političke snage i pokreti, 'grupe za pritisak', masovne organizacije i sl.).⁷⁵

Za razumijevanje pojma politički režim, prof. Muhić, međutim, kao bitni elemenat uzima odnos između vlasti i onih kojima se vlada. "Riječ režim biće opšteusvojena kao oznaka za onaj oblik države u čijem se okviru ispituje kakav je odnos između državnog aparata i naroda u određenoj zemlji."⁷⁶

Prof. Ćazim Sadiković, kako proizilazi iz sukusa njegova djela "Politički sistem"⁷⁷ razlikovanje sintagmi politički poredak i politički režim nalazi u tradiciji, porijeklu vlasti, načinu njene organizacije i funkcionisanja.

U svim prethodno izloženim teorijskim shvatanjima pojmova politički poredak i politički režim uzetim kao teorijskim uzorkom, kao ključne sintagme uvučene u teorijsku igru javljaju se: pravda, sloboda, opće dobro i dobro pojedinaca, suverenitet, legitimitet, legalitet, ljudske slobode i prava, dominantni oblici vlasništva, vladavina prava, vladavina pojedinaca ili užih grupa, struktura državne organizacije, način njenog funkcionisanja i ostvarivanja, odnos vlasti i onih kojima se vlada; potom složeniji teorijski pojmovi kao što su demokratija, autokratija, diktatura, totalitarizam, monarhija, republika itd.

U svim ovim shvatanjima mogu se zapaziti elementi dvaju dominantnih savremenih pogleda na ovu problematiku: jedan strukturalistički, koji bi se, uglavnom mogao primjeniti na teorijska poimanja sintagme politički poredak ili sistem i drugi- funkcionalistički koji preferira u teorijskim shvatanjima sintagme politički režim. Kako međutim, nema strukture bez funkcije i kako se ova dva teorijska pogleda na svijet redovno

⁷⁵ Dr. Fuad Muhić "Teorija države", Sarajevo "Svjetlost" 1982. str. 95.

⁷⁶ Isto, str. 110.

⁷⁷ Sarajevo, Pravni fakultet 2000.

međusobno prožimaju, tako se nerijetko i spomenute dvije sintagme koje su predmet ovog teorijskog istraživanja, poistovjećuju, međusobno razdvajaju tek suptilnijom teorijskom pojmovno-kategorijalnom aparaturom. Uprošteno organicistički rečeno kao što sistem organa u jednom organizmu ne znači formalno ništa odvoji li se od njihovih funkcija i međusobne uslovljenosti i povezanosti tih funkcija, što opet, uprošteno rečeno, zavisi od načina života, režima ishrane itd.

Rezime

Autor, u svom radu, analizira u kontekstu izvjesnih zajedničkih crta Cicerona i Ulpijana, s jedne strane, sa Rusoom, Lokom i Monteskjeom s druge strane i drugih mišljenja ne propuštajući da ukaže i na njihove međusobne razlike, a sve u okviru preciznijeg teorijskog profilisanja pojava – sintagmi politički poredak i politički režim. Plodonosnu sintezu bliskih elemenata svih ovih učenja autor nalzi u savremenim shvatanjima pojmova suvereniteta, legitimiteta i legaliteta i slično, koji, nalazeći svoje ishodište u pojmovima slobode, pravde i dobra čine supstancijalnu osnovu razlikovanja pojmova politički poredak i politički režim kao način opstojnosti određenog društva, odnosno države.

Slijedeći Aristotelovu klasifikaciju državnog uređenja, moderni politički mislioci Luj Monteskje u djelu “Duh zakona”, kao osnovne oblike političkog uređenja navodi- monarhiju, republiku i despotizam. Dalje, autor razlaže i pravi komparaciju između stanovišta Monteskjea i Aristotela, a na to dalje, veže Žan Žak Rusoa.

U daljem analiziranju političkog poretka i političkog režima, vrši se analiza pravno-političkog i pravno-sociološkog poimanja ovih stanovišta kod Rejmona Arona i s tim u vezi se razlaže njegov pogled na politički poredak i politički režim iz aspekta pluralističkog političkog sistema. Detaljno razlaže ustavno-politički poredak i monopolistički režim, posebno analizira konkurenciju i monopol, ustavnost i revoluciju, pluralizam društvenih grupa i birokratski apsolutizam države partija i partijske države.

Analiza političkog poretka i političkog režima Franca Nojmana polazi od sličnih teorijskih postulacija i njegovog poimanja diktature koja za njega znači “vladavinu jedne ili više osoba koje si prisvajaju i monopoliziraju vlast u državi”. Ovaj pojam političkog poretka i političkog režima, Nojman, dodatno pojačava i definicijom političke pomoći koja je uvijek jedna od najkorektnijih manifestacija određenog interesa ili više međusobno povezanih interesa. Posebno se analizira čovjek, njegov um,

moć vlasništva iz aspekta ovih dviju sintagmi i neizbježno analizira prava ljudskih sloboda.

Teorijsko promišljanje, Maxsa Vebera, odvija se na relaciji tri osnovna tipa vlasti: tradicionalni, harizmatski i racionalni ili legalni. Kao faktore koji utiču na legitimnost političkog poretka, Veber naznačava: tradiciju, emotivno vjerovanje, vrijednosno racionalno vjerovanje i pozitivni propis. Posebno je razmatrana analiza koju Veber pravi iz aspekta raznih tipova monarhije i despotija koje dijeli na patrijalne i staleške.

Od normativno-pozitivističkih teorija obrađen je Hans Kelzen i njegovo poimanje legitimiteta i legaliteta, da bi se prešlo na analizu Gustava Radbruha i njeogovog poimanja istih fenomena. Radbruhova filozofsko-teorijska relativizacija pravnog fenomena utemeljuje se na aristotelijanski primijenjenim principima pravde i pravičnosti kao supstancijalnoj ideji prava. U toj realizaciji ne postoji savršeni pravni poredak, a svaki pravni poredak se događa na krajnim relacijama od zakonskog neprava do nadzakonskog prava pri čemu poredak zakonskog prava neprava podrazumijeva očiglednu insuficijenciju principa društvene pravde, a nadzakonsko pravo podrazumijeva vladavinu prava shvaćene u prirodno-pravnom smislu kao umsko-razumska kategorija.

Autor, posebno analizira mišljenja teoretičara sa prostora bivše države, kao što su: R. Lukić, N. Visković, F. Muhić i Ć. Sadiković.

Autor na kraju konstatuje da se, iz analize svih shvatanja, mogu zapaziti elementi dvaju dominantnih savremenih pogleda na ovu problematiku: jedan- strukturalistički, koji bi se, uglavnom, mogao primijeniti na teorijsko poimanje sintagme politički poredak ili sistem, i drugi- funkcionalistički, koji preferira u teorijskim shvatanjima sintagme politički režim. Kako, međutim, kaže autor, nema strukture bez funkcije i kako se ova dva teorijska pogleda na svijet redovno međusobno prožimaju, tako se nerijetko i spomenute dvije sintagme, koje su predmet teorijskog istraživanja, poistovjećuju.